

KALIK AKIEV (1883–1953)*

S. Musaev - C. Taştemirov

Çeviren: Dr. Gamze DOĞAN İNAN*

Şairin Yaşamı, Yaratıcılık Yolu

Kalık Akiev, Kırgız ülkesinde çok bilinen bir şairdir ve şöhreti bütün ülkeye yayılmıştır. Bu şair de eski nesle giren şairlerimizin çoğu gibi, iki devri yaşadı. Onun yaşadığı hayat, Kırgız emekçilerinin iki tarihî şarttaki durumunu hatırlatır ve topluluk için karakterli olan işaretlere sahiptir. Onun yaratıcılık eğiliminin oluşması ve şekillenmesi ile herkese ırgat olarak çalışan yetim çocuktan bütün halk tarafından tanınan ünlü şairin seviyesine gelinceye değin kalkınma yolu da iki devri yaşamış şairlerin yaratıcılığının yetişme yolu ile yakındır, benzerdir.

Kalık, 1883 yılında şimdiki Narın eyaletinin Cumgal bölgesindeki Kara-Oy denen yerde doğdu. Doğduğu günü ve ayı belli değildir. Kendisinin yazdığı biyografide “Ben Cumgal’ın arka tarafında Kara-Oy denen yerde, Şaken’in bağında 1883 yılı yaz aylarında doğmuşum” diye geçmektedir. Kalık’ın babası Akı, eli her şeye yatkın, tüfekte avcılık yaparak ve ağacı ustalıklarla kesmek suretiyle ailesine bakan fakir bir adamdır. Geleceğin şairinin çocukluk zamanı zorlukla, zahmetli işle geçer ve pek çok güçlükleri yaşamaya devam eder. Güçlünün sözünün geçtiği, halkın sınırsız zulmün altında yaşadığı o tarihî şartta zor yaşam, ihtiyaç, fakirlik yalnız Kalık’ın hissesine düşen “nasip” değildi. Bu gibi durumlar, halkın ezici çoğunluğu için alışılan manzara idi. Buna Kalık’ın ata-babalarının kaderi de açık tanıktır. Akı da babası Acıbay’ın yaşında yetim kalır. Annesi Sulayka ile iki tane kul, köle katarına satışa giderler, görmediği azabı-ıstırabı görüp yaşayarak kendi kabiliyetliliğinin, dinçliğinin sayesinde sadece 31 yaşına bastığında halkını ancak bulur. Avcılık ile ağaç ustalığı hüneri, Akı’nın kölelik yaşamında çalışarak elde ettiği kazancı olmuştur. Sonra kendi halkını bulmuş ve mutlu olmuştur. İyi el işi yapan kadın ustalığının sayesinde rahatça halk arasında geçim sağladı. Çocuğu Kalık da beşikten beli çıktığı andan itibaren eziyetli devirdeki zor yaşamın çamuruna beline kadar batarak yaşayıp büyüdü. O, beş-altı yaşına geldiğinde Cumgal’daki Çaybek, Baysak denen beyler birbirine karşı düşmanlık besleyen zümrelere bölünerek, ortada kavga çıkar, on iki kişi öldürülür. Öldürülenlerin kan pahası (diyeti) için beyler halktan para toplayıp hane başına on iki sığırdan vergi alırlar. Akı güvendiği, tutunduğu mal-mülküne tüfeğini dikip oturduğu evine kadar

* Musaev, S. – Taştemirov C., “Mektep”, Kırgız Adabiyatı 9, Frunze, 1990, ss. 288-294.

* Öğr. Gör. Dr., Polis Akademisi, Ondokuz Mayıs (Mayıs) Polis Meslek Yüksekokulu, Samsun.

hepsini verse de vergiden kurtulamaz, ödeye ödeye dört sığır boynunun borcu kalır. Hâkimiyet için güreşen iki beyin cezasını çekip güvendiği-tutunduğu ile ev-barkı ile ayrı düşerek acizlik gösterip tarlada kalan yalnız Akı değildi, çocukları o hâldeydi.

Anne-babasının ev-barkından, bolluk içindeki hayatından nasıl ayrılıp, nasıl yurdundan, kendi halkından ayrılıp gittiğini, toprak evde nasıl yaşadığını açıkça tasvir eden parlak şiir mısralarına şairin daha sonraları yazdığı şiirlerinde çok rastlarız. Onun özellikle şu konuya ithaf edilen şiirleri de vardır: Örneğin, “Toprak evde geçen gün” (1940) adlı eserini şair, biyografik planda anlatarak çocuk çağındaki özellikle akıldan asla çıkmayan belli sırada saklanıp korunarak kalan bir zamanı - beylerin vergisinden kurtulamadan ayrılıp gittiği ailenin toprak evde geçirdiği zor günlerini - betimlemeyi amaçlar.

Bu şiiri, sadece şairin hayatından haber veren biyografik bilgiler ile gencin başından geçen zor günlerin bir görüntüsü olarak görmek doğru olmaz. Şiirin anlamı her şeyden önce nasıl da geniş ve derindir... Öncelikle şiirde, Kalık’ın çocukluk, gençlik zamanları, geçen devrin karakteristik yapısı, genelde çalışan halkın durumu, Akı’yı ve onun ailesini bu gibi duruma nasıl bir tarihî koşulun ve kimlerin getirdiği görülür. Geri kalan sınıfsal dönemde, göz göre göre hiç suçu yokken “kuzgun, akbaba, kurnaz tilki, leş talancı” zorbalara “ineğini, atını yağma ettirip evine barkına kıymet biçtirip” “arzusunu söyleyip acı acı ağlayarak karısı da koşup iki yaşındaki çocuğu katılıp ağlayıp bağırıp çağırarak” geçer. Bu dönemde, birileri ezilir, birileri onlara basıp geçer. Var olan yalnız bu görünüştür. Böyle bir halkın karakteri şairin şiirinde etkili, hayal edici bir şekilde betimlenir. Şiirde “yalnız evli, yalnız at” avcılık ile geçinen, geyikten-kuştan başkasına zararı dokunmayan, sakin, fakir gencin doğasını da görürüz, o Kalık’ın öz babası-Akı’nın kendisidir. Yalnız bir günde bütün güvendiği, tutunduğundan ayrılıp kadını-çocuğunu kendi peşinden sürükleyip yurdundan kendi halkından ayrılıp giden Akı’nın:

Başına düştü çok tasa,
Kavut sorarak herkesten,
Tam oldu divane.
Gittiği tanıdık halk değil,
Kadın, çocuk aç olsa,
Sormadan bırakmak akıllı işi değil.

Doğup gözünü açtığında memnun olmayıp, iyilik görmeyen Kalık’ın ilk yarattığı şiirler zor yaşama, yoksulluğa adanır. Şairin ilk şiirlerinin içinden bize ulaşarak ünlü olan “Yoksulluk” adlı şiiri buna delildir.

Kalık’ın şiirler içinde tanınıp, sanatının pekişmesinde Kırgızların büyük şairi Toktogul’un ve kendi zamanının bilinen büyük yeteneği şair Eşmambet’in etkisi ve katkısı büyüktür. Eşmambet kendisi Ketmen-Töbölüklü olduğundan

Kalık, onu çocuk yaşında görüp şairlik sanatından haberdar olarak büyür ve at koşturdukları zamanlarında pek çok yolda onun söylediği şiirleri kendi ağzından duyar. Daha sonra Kalık'ın şairlik yeteneği bilinmeye başladığında şair Eşmambet ona kendisinin bildiği öğütleri söyleyerek elinden gelen talim-terbiyeyi vermeye çalışır. Genç Kalık'ın gelişerek gelen yeteneğinin büyüyüp ilerlemesi için ayrıca Toktogul'la karşılaşması, sağ-solda (etrafta) çok ünlü olan şairin onun şiirlerine, şairlik yeteneğine yüksek kıymet vermesi gönlünü daha fazla heveslendirip yeteneğine yetenek katar. Toktogul'la ilk karşılaşmasında Kalık:

Oy, şair Tokom, merhaba (sağ mısın?)
Sağlığını sorsam fena mı?
Söylettirmek istedin bildiğin gibi
Şair Kalık oğlunu.
Acele ettiğinden, korktuğundan,
Heyecandan söyledim selamı.

diye şiir söyleyerek karşılaşırlar.

Bu şiir mısralarına bakıldığında o zamanlarda Kalık, Toktogul gibi büyük şairler ile şiir vasıtasıyla karşılaşmayı başarabildiği bir dönemdedir. Yalnız bu değil, söylemek istediği düşünceleri doğru, sözleri tatlı dilli (açık), sanatkârelik seviyesi bakımından da kötü olmayan şiirleri yaratan, geleceği olan gençlerden biri olduğu da açıkça görülmüştür.

İkinci karşılaşmada ise Toktogul, Kalık'ı kendi peşinden götürüp birlikte giderler ve halk arasında gezdirip onun sanatını pekiştirmeye çalışır, eğitim verir. Kalık'ın halk şairleri arasındaki biçimlenmesine Toktogul'un verdiği eğitimin anlamı son derece büyük idi.

Toprak evde büyüyüp herkesin eşiğinde ırgatlık yaparak gün geçirip gelen Kalık, Büyük Ekim devriminin zaferini büyük sevinç ile karşıladı. Şiirlerinde toplumsal yeni yapılanışı destekleyerek halkı özgürlüğe, eşitliğe ulaştıran, cahilliğin filesinden, ezicilerin baskısından kurtaran yeni devri iyi biçimde karşılamaya çağırırdı. Buna şairin (1918) "İyi karşılayalı" adlı şiiri açık delildir. Onda şair eski devir ile yenin farkını söyleyerek:

Yeni geldi özgürlük,
İyi karşılayalı.

öğüt verici seslenişi ile şiirini bitirir.

Sovyetlik yapılanma genel işçi halk ile birlikte şairin kendisini de ekonomik bağılıktan, siyasî güçsüzlükten kurtarıp bağımsızlığa çıkardı. Çoğu zamanlarda gönlündekini açıkça söyleyemez, doğruyu söylediği için dilinin

cezasını çekerek takibe alınıp dayak yiyerek, üzülmeye başlayan şair, halk ile birlikte gerçek özgürlüğe ulaştı. Bu durum onun dehasının ondan ötede dahi gelişmesi için ayrıca vesile oldu.

Şair Kalık, Ekim devrimine kadar kendi şiirlerinin “Ak kâğıda yazılıp”, “Her hangi bir halka yayılıp” ulaşmayanı için özellikle o temaya değinerek “Arzu edilen şiir”i yazmış olsa da böyle bir imkâna yalnız şimdi ulaştı. Onun şiirleri 1933 yılından başlayarak gazetelerde, dergilerde basılıp çıkmaya başlar. Onun sonra 1936 yılında “Kalık’ın şiirleri” adıyla birinci şiirler antolojisi yayınlanır. Antolojiye aslında 1933–1935 yıllarındaki şiirleri konuldu. Kalık o yıl tiyatro ile filarmoni bölündüğünden filarmoniye artist olarak geçer.

1938 yılında yazarlar birliğine üye olur. O yıl onun ikinci şiirler antolojisi yayınlanır. 1939 yılında Moskova’da geçen Kırgız sanatının on gününe katılır. Onun Kırgız edebiyatına, sanatına verdiği emeği takdir edilerek “Şeref Almeti” nişanı ile ödüllendirilir. 1940 yılı “Şiirler ve Poemalar” adlı antoloji baskıdan çıkar, buna 1937–39 yılları arasındaki eserleri, devrimden önce söylenmiş “Yoksulluk” adlı şiiri ve 1919 yılında Çin’den geri gelenlere adanmış şiir konulur.

Otuzlu yılların içinde halkımızın siyasî-ekonomik yaşamında büyük değişiklikler oldu. Kırgız obaları çok yenilikler gördü, halkın yaşam seviyesi, medeniyeti yükselerek ilim-teknik gelişti.

1941 yılında 2. Dünya Savaşı başladığında K. Akıev şiirleri, çalışması ile düşmana karşı mücadele edenlerin ileri gelenleri arasında oldu. Onun halkımızı vatandaşlığa, kötü niyetli düşman ile amansız mücadeleye çağıran şiirleri bunun açık delilidir.

Yaşının arttığına bakmadan, şair Sovyet halkının huzurlu yaşamını büyük coşkuyla şiirselleştirdi. Sonuçta onun savaştan sonraki şiirleri 1948–49-50’li yıllarda birçok antoloji olarak baskıdan çıktı. Bu zamandaki eserlerinde emek teması temel yere sahiptir.

K. Akıev 1953 yılında öldü. O henüz güçten düşmedi, yaratıcılık başarısı kendisinden taşarak zamana yayılmaktadır.

K. Akıev’in Kırgız edebiyatına, sanatına verdiği emek büyüktür. O yetenekli şair olması ile birlikte öğretmen de oldu. Şairin emeği değerlendirilerek hükümet onu yüksek ikramiye ile ödüllendirdi. Kırgız Cumhuriyeti’nin halk sanatkarı denilen şeref unvanı verildi. Kalık, Kırgızların büyük şairi Toktogul’un miraslarını korumada ve toplamada da büyük emek verdi. Büyük şairin şiirleri en çok şair Kalık’ın ağzından yazılıp kayda alınmış oldu.

Şair Kalık, yalnız kendi şiirleri ile halkın gündelik yaşamına aktif katılan gerçek halkçı şairlerin arasında değil, aynı zamanda şifahî güzel yaratıcılığın çok bilinen örneklerini de muhafaza etti. Onların en seçkinlerini kâğıt üstüne düşürüp kitaplaştırmak için tekrar ikinci ömür sürgününde de çok emek verdi. Onun ağzından “Kurmanbek”, “Canış-Bayış” gibi kahramanlık destanları yazılıp kayda alındı ve 1940’lı yıllara değin her biri kendince kitap olarak baskıdan çıktı. “Ölmez Kahraman”, “Aç kurt” gibi masalları şiire çevrilip onlar da yayımlandı. Kalık’tan yazılıp kayda alınan “Kurmanbek” destanı ideolojik mazmunun derinliği, yüksek güzelliği ile elde olan başka varyantlardan kesin ayrılır. Onun için bu destan bir nice yolu geçerek halkın sevdiği, çok bilinen eserlerden olup kaldı.

K. Akiev’in bırakıp gittiği edebî mirası gayet zengin, eserlerinin tematiği başkaca genişir ve halk yaşamının türlü yönlerini kucağına alır. Onun yarattığı eserleri kendi yerini sağlamlaştıran ölmez hatıradır. Cumhuriyetimizin başşehri Firunze şehrinin temel sokaklarından biri şairin ismi ile adlandırıldı.

K. Akiev’in şiirleri sayı bakımından pek çok, tematiği de ayrıca genişir. Şairin her bir şiirine karakter verip sınıflara ayırması halkımızın bütün yaşamını, basıp geçtiği tarihî yolunu, gelişme-değişmelerini tamamıyla düşünerek karakterli ve denk olacak niteliktedir.

K. Akiev yaratıcılığının karakteristik işaretleri boyunca halk şairlerinin önceden gelen klasik geleneksel yolunu yeni şart ve tarihî zamanda devam ettiren şairlerin biridir. Buna layık olan şairin yaratıcılığındaki esas tema – halk yaşayışı, halkın durumu, gündelik zamanda kendi gözü ile görenleri şiirselleştirme, ona göre muamelesini, düşüncesini anlatmadır. Buna şair Kalık’ın yaratıcılık yolunun meydana geli safhaları açıkça şahittir. Ekim devrimine kadar kendi katılarak başından geçirdikleri – zor yaşamı, yoksulluğu, toprak evde geçen günü şiirleştirmişse de Sovyet yapılanması zamanında halkımızın başından geçirip yaşadığı, sözün kısası şairle da doğrudan doğruya ilgisi olan her bir buhranı, yenilikleri – değişiklikleri güzel bir şekilde anlattı.

Eski ile yeniye karşılaştırıp, halkımızın siyasî, ekonomik-sosyal yaşamındaki değişikliklerin anlamını bir daha ifade ederek şiirselleştirme yalnız şair Kalık’a değil, genel Kırgız şairlerinin yaratıcılığına has anlamlı bir işarettir. Sonuçta, şaire ait her bir eserin mazmunu kesin ölçüde iki bölümden oluşur demek mümkündür. Birinci bölümde eskinin kendisi tartılsa da, ikinci-temel bölümde o görünüşün şimdi nasıl bir şekle, karaktere sahip olduğu toplantılarda deliller ile etkili bir biçimde beyan edilir ve gerekli sonuçlar çıkarılıp, yazarın davranışı gösterilir.